

BRÜCKNER ALEKSANDER – wybitny filolog sławista i historyk kultury, ur. 29 I 1856 w Tarnopolu, zm. 24 V 1939 w Berlinie, doktor filozofii, prof. Uniwersytetu Berlińskiego, członek wielu towarzystw naukowych.

W latach 1872–1876 studiował w Uniwersytecie Lwowskim. Po uzyskaniu doktoratu z filozofii w Uniwersytecie Wiedeńskim w 1876, rozpoczął dwuletnie studia sławistyczne u prof. A. Leskiena w Lipsku i u prof. V. Jagicia w Berlinie jako stypendysta galicyjskiego Wydziału Krajowego. W 1878 habilitował się na Uniwersytecie Wiedeńskim i objął stanowisko docenta na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, gdzie prowadził wykłady z gramatyki starosłowiańskiej. W 1881 przyjął nominację na prof. języków i literatur słowiańskich na Uniwersytecie Berlińskim, z którym był związany do momentu przejścia na emeryturę w 1924. W 1892 uzyskał stopień prof. zwyczajnego. Został powołany do Akademii Umiejętności w Krakowie na członka korespondenta w 1888, a w 1891 na jej członka czynnego oraz do Akademii Umiejętności w Petersburgu w 1890.

B. był typem uczonego polihistora, znawcą filologii słowiańskiej, dziejów języka, literatury, obyczajowości i kultury pol., paremiologii i ludoznawstwa, wierzeń religijnych, archeologii oraz toponomastyki. Bibliogr. jego prac obejmuje ok. 1800 pozycji, na którą składają się wielkie prace syntetyczne, setki rozpraw dotyczących staropolszczyzny, liczne prace odkrywcze i edytorskie. Dorobek pierwszego dziesięciolecia pracy twórczej B. składał się prawie wyłącznie z rozpraw związanych z językoznawstwem słowiańsko-litewskim, toponomastyką słowiańską oraz mitologią litewską. W 1886 zmienił kierunek zainteresowań ku problematyce języka i piśmiennictwa ojczystego oraz podjął działalność pisarską w języku pol. B. uznał język za odrębną dziedzinę historyczno-kulturalną. Język traktował jako cenne i niezawodne archiwum, zwierciadło rozwoju duchowego narodu.

Ważniejsze prace B.: *Cywilizacja i język. Szkice z dziejów obyczajowości polskiej* (Biblioteka Warszawska (1898) t. 3–4; popr. wyd. Wwa 1901); *Literatura religijna w Polsce średniowiecznej* (I–III, Wwa 1902–1904); *Dzieje literatury polskiej w zarysie* (I–II, Wwa 1903, 1924³); *Dzieje języka polskiego* (Lw 1906, Wr 1960⁴); *Słownik etymologiczny języka polskiego* (Kr 1927, Wwa 2000⁹); *Dzieje kultury polskiej* (I–IV, Kr 1930–1946, Wwa 1991); opracował m.in. *Encyklopedię staropolską* (I–II, Wwa 1939, przedr. Wwa 1991).

ZBIERANIE I KRYTYCZNE BADANIE TEKSTÓW STAROPOLSKICH. Na pół wieku

przed J. Huizingą przeciwstawiał się negatywnej ocenie średniowiecza, a swą żmudną pracą wydobywał zapomniane pomniki pol. piśmiennictwa i kultury duchowej wieków średnich. Wiek XV w Polsce ukazywał jako czas formowania się nowoczesnej umysłowości, promieniującej na dalsze dzieje kultury narodu. Zajął się ogłoszeniem najciekawszych zabytków, z ich omówieniem pod względem paleograficznym, językowym i literacko-historycznym, wykazaniem obcych wpływów literackich i językowych, podaniem wzorów, wyświeczeniem genezy i podłoża dziejowego. Ukoronowaniem studiów analityczno-edytorskich były dwie syntezy literacko-historyczne: *Literatura religijna w Polsce średniowiecznej* oraz *Dzieje literatury polskiej w zarysie*. Wielką zasługą B. było ocalenie przed zniszczeniem znacznej części pol. dziedzictwa literackiego (*Kazania Świętokrzyskie*, pierwszy świecki wiersz P. Słoty *O zachowaniu się przy stole*, czesko-pol. *Pieśń o św. Dorocie* itd.), upamiętnienie wybitnych indywidualności twórczych (Biernat z Lublina, Jan z Szamotuł itd.), wprowadzenie nowych działów do teorii literatury (beletrystyka, apokryfy), uwydatnienie rozwoju innych (pieśni religijne), a przede wszystkim uwypuklenie jej ciągłości organicznej i wpływu na kształtowanie się i rozkwit piśmiennictwa XVI i XVII w., łącząc je w jedno ogniwo rozwojowe.

BADANIE HISTORII I ETYMOLOGII JĘZYKA POLSKIEGO. B., nazywany ambasadorem nauki pol., niestrudzenie szerzył wiedzę o kulturze pol., jej ciągłości, dawności, samoistności i wielkości. Był czcicielem mowy ojczystej, widział w niej nie tylko jeden z najcenniejszych elementów spuścizny wieków, ale zarazem niespożyty skarb narodowy, wyraz jedności i główne źródło przetrwania w czasach niewoli. Był jednym z pierwszych uczonych pol., którzy propagowali miłość języka pol., podkreślając jego bogactwo, giętkość, delikatność, subtelność i różnorodność, wykazując jego dawność, moc i szerokość oddziaływania na mowę sąsiednich narodów słowiańskich, krusząc kopię o naprawę wad i niekonsekwencji istniejącej pisowni, o utrzymanie historycznych właściwości językowych. Prace w tym kierunku uwieńczył m.in. *Dziejami języka polskiego* oraz *Cywilizacją i językiem*. Wyniki badań nad etymologią języka zebrał i przedstawił w *Słowniku etymologicznym języka polskiego*.

STUDIA NAD HISTORIĄ I ODDZIAŁYWANIEM KULTURY UMYSŁOWEJ POLSKI. W wyniku połączonych możliwości naukowych takich dyscyplin, jak archeologia, mitologia oraz historia, B. spenetrował całokształt dziejów kultury pol.: od

wyodrębnienia się szczepu pol. ze słowiańskiej wspólnoty plemiennej w poł. I tysiąclecia po Chr. do 1914. Uznał w pełni samoistość i rodzimość pol. typu kulturalnego; jego zdaniem jest on „od niemieckiego najdalszy, bliższy włoskiemu [...] a najbliższy antykowi, jego cnotom i umiarowi” (*Dzieje kultury polskiej*, Kr 1931, III 427). Kultura pol. swoim wpływem obejmowała sąsiednie ludy słowiańskie i litewski, głównie za sprawą języka i literatury. Wg B., siła tej kultury leżała nie w głębi idei i doniosłości myśli, jaką stworzyła, lecz w bezprecedensowym statusie swobody politycznej i wyznaniowej (twierdził, że osłabienie jej w epoce saskiej łączy się z biologicznym wyczerpaniem się narodu w kataklizmach wojennych, jakie spadły na Polskę od poł. XVII w.). Odrzucał teorie powstania państwa pol. drogą najazdu (tezy F. Piekosińskiego i A. Czekanowskiego), jak też przypuszczenia prehistoryków o pochodzeniu góralszczyzny od Gotów. Dorobek B. na tym polu uwyraźnił obok wzorów wolności politycznej i religijnej wkład ducha pol. do skarbnicy cywilizacji światowej. Znalazło to syntezę w *Dziejach kultury polskiej* oraz w ostatnim wielkim dziele B. – *Encyklopedii staropolskiej*.

H. Barycz, *Aleksander B.*, Kr 1947; *W trzydziestolecie śmierci Aleksandra B.*, Kr 1971; S. Nieznanowski, *Aleksander B.*, *Przegląd Humanistyczny* 17 (1973) z. 4, 150–154; L. Liburska, *Aleksander B. jako badacz literatury staroruskiej*, ZNUJ. *Prace Historycznoliterackie* (1974) z. 29, 101–117; B. Domańska, *Aleksander B. jako badacz kultury*, Bd 1988; *Aleksander B. 1856–1939*, Wwa 1989; *Aleksander B. Ein polnischer Slavist in Berlin*, Wie 1991; *Aleksander B. – zum 60. Todestag*, F 2001; M. Karpluk, *O polszczyźnie uczonych-humanistów przełomu XIX i XX wieku. Aleksander B. (1856–1939)*, PHum 51 (2007) nr 1, 71–81.

Paweł Tarasiewicz